INGLIZ TILINI O'RGANISHDA ONA TILI TA'SIRINI (L1 INTERFERENCE) KAMAYTIRISH USULLARI

Ibroximova Maftuna Axrorjon qizi

Marg'ilon shahri 3-sonli texnikum ingliz tili o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilini o'rganuvchi o'zbek tilli talabalar va o'quvchilarning o'quv jarayonida kuzatiladigan ona tili ta'siri (L1 interference) hodisasi tahlil qilinadi. Maqolada L1 interferensiyasining lingvistik asoslari, o'zbek va ingliz tillari o'rtasidagi tarkibiy farqlar hamda amaliyotda keng uchraydigan xato turlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, bu ta'sirni kamaytirish maqsadida samarali metodlar va pedagogik yondashuvlar taklif etiladi.

Kalit so'zlar: L1 interference, ona tili ta'siri, xatolar tahlili, contrastive analysis, ingliz tili metodikasi, interlanguage.

Abstract: This article analyzes the phenomenon of L1 interference observed during the language learning process among Uzbek-speaking students and learners of English. The article examines the linguistic foundations of L1 interference, structural differences between the Uzbek and English languages, and common types of errors encountered in practice. Furthermore, effective methods and pedagogical approaches are proposed to reduce this interference.

Keywords: L1 interference, mother tongue influence, error analysis, contrastive analysis, English language methodology, interlanguage.

1. Kirish.

Til o'rganish jarayonida har bir o'quvchi o'zi ona tilidan olib o'tadigan bilim, ko'nikma va odatlardan ta'sirlangan holda yangi til tizimini o'zlashtiradi. Bu jarayon tilshunoslikda L1 interference (ona tili interferensiyasi) yoki "transfer" deb ataladi. O'zbek maktab va texnikumlarida ingliz tilini o'rgatishda ushbu hodisa alohida e'tiborni talab etadi, chunki o'zbek va ingliz tillari grammatik tuzilishi, so'z tartibi va leksik tarkibi jihatidan bir-biridan tubdan farq qiladi.

Robert Lado (1957) ning "Contrastive Analysis Hypothesis" nazariyasiga ko'ra, ikkita til o'rtasida qanchalik katta farq bo'lsa, o'rganuvchi shunchalik ko'p

qiyinchiliklarga duch keladi. Larry Selinker (1972) esa "interlanguage" tushunchasini ilgari surib, o'rganuvchi yaratadigan oraliq til tizimini tadqiq etdi. Ushbu maqola ana shu nazariy asoslardan kelib chiqqan holda, o'zbek o'quvchilarida kuzatiladigan interferensiya turlarini tasniflab, ularni kamaytirish yo'llarini taklif etishni maqsad qiladi.

2. Nazariy Asos.

2.1. L1 Interference tushunchasi.

L1 interference — ona tilining chet tili o'rganish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatishi hodisasi bo'lib, u fonetika, grammatika, leksika va pragmatika darajalarida namoyon bo'ladi. Ushbu ta'sir ikki xil ko'rinishda bo'lishi mumkin:

— Ijobiy transfer (positive transfer): ikkala tilda o'xshash bo'lgan unsurlar yangi tilni o'rganishni osonlashtiradi.

— Salbiy transfer (negative transfer): ona tilidagi tuzilmalar noto'g'ri qo'llanilishi natijasida xatolar kelib chiqadi.

2.2. O'zbek va ingliz tillarining qiyosiy tahlili.

O'zbek tili agglyutinativ tuzilishga ega bo'lib, qo'shimchalar orqali grammatik ma'no ifodalaydi. Ingliz tili esa analitik tuzilishga ega va so'z tartibi grammatik munosabatni belgilashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu ikki til orasidagi asosiy farqlar quyidagi jadvalda keltirilgan:

Til hodisasi	O'zbek tili	Ingliz tili
So'z tartibi	Ega + To'ldiruvchi + Kesim (SOV)	Ega + Kesim + To'ldiruvchi (SVO)
Artikl	Mavjud emas	a, an, the (majburiy)
Zamon tizimi	3 asosiy zamon	12 dan ortiq zamon shakli
Ko'makchi/Predlog	Otdan keyin qo'shimcha	Otdan oldin alohida so'z
Jins kategoriyasi	Mavjud emas	he/she/it farqi

Sifatdosh	Kesimdan keyin kelishi mumkin	Otdan oldin yoki keyin

1-jadval. O'zbek va ingliz tillarining qiyosiy tahlili

3. O'zbek o'quvchilarida keng tarqalgan xato turlari.

Amaliy kuzatishlar va xatolar tahlili asosida o'zbek o'quvchilarida quyidagi interferensiya turlari ko'proq uchraydi:

3.1. Grammatik interferensiya.

So'z tartibidagi xatolar eng keng tarqalgan muammo hisoblanadi. O'zbek tilidagi SOV tuzilishi ingliz tiliga ko'chirilganda noto'g'ri jumlalar hosil bo'ladi:

Noto'g'ri: "I every day English study."

To'g'ri: "I study English every day."

3.2. Leksik interferensiya.

O'quvchilar ko'pincha inglizcha so'zlarni o'zbekcha ma'no doirasida qo'llaydi. Masalan, "make" va "do" fe'llarini ajrata olmay ikkalasini ham "qilmoq" ma'nosida ishlatadilar:

Noto'g'ri: "She made her homework."

To'g'ri: "She did her homework."

3.3. Fonetik interferensiya.

O'zbek tilida mavjud bo'lmagan ingliz tovushlari (th [θ], [ð], w [w], v [v] farqi) o'quvchilarga qiyinchilik tug'diradi. "Think" so'zi ko'pincha "tink" yoki "sink" deb talaffuz qilinadi.

3.4. Pragmatik interferensiya.

O'zbek madaniy me'yorlari inglizcha muloqotga ko'chirilganda noqulay vaziyatlar yuzaga keladi. Masalan, o'zbek urf-odatida kattalar bilan rozi bo'lish ijtimoiy me'yor bo'lib, bu inglizcha diskussiya madaniyatiga zid kelishi mumkin.

4. L1 Interferensiyasini kamaytirish usullari.

4.1. Contrastive drilling (qiyosiy mashq) usuli.

Bu usulda o'qituvchi o'zbek va ingliz tillaridagi farqli tuzilmalarni yonma-yon ko'rsatib, o'quvchilarning e'tiborini qaratadi. Masalan, so'z tartibini o'rgatishda:

O'zbek: Men (S) kitob (O) o'qiyman (V) — SOV tuzilishi

Ingliz: I (S) read (V) a book (O) — SVO tuzilishi

Bunday qiyosiy taqdimot o'quvchilarga ikki til o'rtasidagi farqni ongli ravishda anglashga yordam beradi.

4.2. Noticing technique (sezdirish texnikasi).

Schmidt (1990) ning "Noticing Hypothesis" ga asoslangan bu usulda o'quvchi o'z xatolarini o'zi kashf etadi. O'qituvchi o'quvchining gapini to'g'ri shaklda qaytaradi, ammo xatoni to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatmaydi:

O'quvchi: "Yesterday I go to school."

O'qituvchi: "Oh, you went to school yesterday? What did you do there?"

4.3. Immersion activity (to'liq ingliz muhiti).

Darsda faqat ingliz tilida muloqot qilish qoidasini joriy etish interferensiyani sezilarli darajada kamaytiradi. Buning uchun:

— "English only zone" belgisini sinfda osib qo'yish

— O'zbek tilida so'zlaganlar uchun muloqot o'yinlarida ustunlik bermaslik

— Kichik guruh suhbatlarida ingliz tilini majburiy qilish

4.4. Error analysis (xatolar tahlili) usuli.

Corder (1967) taklif etgan bu usulda o'quvchilarning xatolari to'planib, tahlil qilinadi va tizimli ravishda tuzatiladi. Haftalik "xatolar jurnali" yuritish, har bir o'quvchiga individual xato kartasi tuzish samarali natija beradi.

4.5. Code-switching ni boshqarish.

Darsda ona tilidan foydalanish to'liq man etilishi kerak emas. Aksincha, pedagogik maqsadda (yangi grammatikani tushuntirish, murakkab tushunchani izohlash) ona tilidan foydalanish foydali bo'lishi mumkin. Muhimi — bu jarayonni ongli va cheklangan holda amalga oshirish.

5. O'qituvchilar uchun amaliy tavsiyalar.

Yuqorida ko'rib chiqilgan nazariy va amaliy asoslar bo'yicha o'qituvchilarga quyidagi tavsiyalar beriladi:

1. Dars boshida o'zbek va ingliz tili tarkibini qisqacha qiyoslang — bu o'quvchilarni yangi mavzuga ongli ravishda tayyorlaydi.
2. Xatolarni darhol to'g'rilamang — oqimni saqlab, keyinchalik guruh bilan muhokama qiling.
3. Role-play va real hayotiy vaziyatlardan foydalaning — bu grammatikani kontekstda o'zlashtirishga yordam beradi.
4. Har hafta o'quvchi xatolarini yig'ib, umumiy "xato tahlili" darsi o'ting.
5. Fonetika bo'yicha alohida vaqt ajrating: [θ], [ð], [w] tovushlarini minimal juftlar orqali mashq qildiring.

6. Xulosa.

L1 interference — chet til o'rgatishdagi muqarrar hodisa bo'lib, uni to'liq yo'q qilish mumkin emas. Biroq to'g'ri metodologik yondashuv bilan uning salbiy ta'sirini sezilarli darajada kamaytirish mumkin. Ushbu maqolada taklif etilgan usullar — contrastive drilling, noticing technique, immersion activity va error analysis — birgalikda qo'llanilganda o'quvchilarning ingliz tilini aniqroq va tabiiylashgan holda o'zlashtirishiga xizmat qiladi.

O'zbek ta'lim muassasalari, xususan texnikum va kasb-hunar ta'limi tizimida ushbu metodlarni tizimli joriy etish nafaqat til sifatini oshiradi, balki o'quvchilarning o'z-o'ziga ishonchini ham mustahkamlaydi. Kelgusida ushbu sohada eksperimental tadqiqotlar o'tkazish, o'zbek kontekstida L1 interferensiyasini kengroq o'rganish metodika faniga muhim hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Lado, R. (1957). Linguistics Across Cultures. University of Michigan Press.
2. Selinker, L. (1972). Interlanguage. International Review of Applied Linguistics, 10(3), 209-231.
3. Corder, S. P. (1967). The significance of learner's errors. International Review of Applied Linguistics, 5(4), 161-170.
4. Schmidt, R. (1990). The role of consciousness in second language learning. Applied Linguistics, 11(2), 129-158.

5. Ellis, R. (1994). The Study of Second Language Acquisition. Oxford University Press.
6. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. (2020). Toshkent.
7. Mirziyoev, Sh.M. (2017). Chet tillarini o'qitish sifatini oshirish bo'yicha davlat dasturi. Toshkent.